

Սաթենիկ ՍԱՐՈՅԱՆ
Երևանի պետական համալսարան

**ԹԱՐԳՄԱՆԱԿԱՆ ՄԵԹՈԴԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ ՕՏԱՐ ԼԵԶՎԻ
ԴԱՍԱՎԱՆԴՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ**

Թարգմանությունն օտար լեզվի ուսուցման մեջ գլխավոր և անփոխարինելի դեր ունի: Գոյություն ունեցող թեստային վարժությունների բազմազանության հետ մեկտեղ, թարգմանությունը շարունակում է իր ուրույն տեղն ունենալ ուսուցման գործընթացներում, չնայած այն հանգամանքին, որ որոշ դեպքերում այն անտեսվել կամ դուրս է մղվել ուսուցման ծրագրերից, գիտելիքների ստուգման համակարգերից: Հարկանշական է, որ բացի իմաստի փոխանցումից, այն նաև մեծապես նպաստում է լեզվական մի շարք հմտությունների զարգացմանը:

Բանալի բառեր. *թարգմանական հմտություններ, բառապաշար, շրջատություն (բառափոխում), խմբային աշխատանք, տեքստի ընտրություն, բառիմաստի բացատրություն, ժամանակի կարգավորում, հենքային գիտելիքներ, հատուկ մասնագիտական ոլորտին առնչվող բառեր*

Օտար լեզվի դասավանդումը եղել և մնում է կրթական գործընթացի կարևորագույն ուղղություններից մեկը: Դասավանդման նորագույն մեթոդների մշակման և ժամանակակից տեխնոլոգիաների զարգացման հետ մեկտեղ՝ փոխվում են նաև լեզուն սովորելու նախընտրությունները: Արդի աշխարհում, աստիճանաբար ավելի գերադասելի են դառնում համակարգչային (նաև առցանց) թեստերը, հարցաշարերը, վարժությունները, բազմակի ընտրություն (multiple choice) պարունակող թեստերը, լսողական ընկալումը ստուգող թեստերը, տեքստի ընկալումը ստուգող բազմակի ընտրությամբ հարցաշարերը, վարժությունները և այլն: Գիտելիքների գնահատման նպատակով կիրառվող և լեզվական հմտությունների զարգացմանը նպաստող միջոցների նմանօրինակ բազմազանությունը, դեռևս նախորդ դարի երկրորդ կեսին, աստիճանաբար, դուրս մղեց թարգմանությունը տարբեր վարժություններ պարունակող թեստային հարցաշարերից: Այսօր կիրառվող թեստերի մեծամասնությունը կազմված է բազմակի ընտրությամբ վարժություններից: Այս թեստերն, անշու՛շտ, ունեն մեծ գործնական արժեք և առավելապես նպաստում են սովորողների գիտելիքների ամրապնդմանն ու լեզվական հմտությունների զարգացմանը: Թեստերի միջոցով է իրականացվում գիտելիքների

ստուգումն ու գնահատումը. դրանք նաև մեծ դեր ունեն անցած նյութը էլ ավելի ամրապնդելու գործում:

Հարկ է նշել, սակայն, որ թարգմանության դերը նույնպես կարևոր է գիտելիքների ինչպես ձեռքբերման, այնպես էլ ստուգման և գնահատման գործում: Թարգմանությունը մշտապես եղել է օտար լեզվի դասավանդման հիմքում, քանի որ դրա միջոցով է ստեղծվել կապը մայրենի լեզվի հետ: Դեռևս վաղ ժամանակներից՝ որպես օտար լեզվի ուսուցման առավել արդյունավետ մեթոդ, կիրառվում էր Քերականական-թարգմանական մեթոդը, որը հետագայում, սակայն, տարբեր լեզվաբանների կողմից արժանացավ քննադատության /Palmer, Larsen-Friman & Anderson, Rivers և այլն/: Դրան նպաստեց Բերլիցի /Berlitz, 1887/ կողմից առաջ քաշված Ուղղակի մեթոդի (Direct Method) կիրառումը, որը կտրականապես ժխտում էր Քերականական-թարգմանական մեթոդի արդյունավետությունը՝ ուսուցման գործընթացում առավել արդյունավետ համարելով ուղիղ հաղորդակցումը:

Լեզվի ուսուցման մեջ թարգմանության կիրառման մեթոդը հաճախ անտեսվել է: Ավելին, շատ լեզվաբաններ այն համարում են ժամանակատար և անիմաստ հավանաբար այն պատճառով, որ այն երբեմն ասոցացվում է ավանդական Քերականական-թարգմանական մեթոդի հետ: Այս մեթոդի էությունը կայանում է նրանում, որ դրա կիրառմամբ լեզուն դասավանդվում է յուրաքանչյուր բառ թարգմանելու միջոցով: Դրանում քերականությունն ու բառապաշարը սովորողին ուսուցանվում են թարգմանության ու սերտման միջոցով:

Թարգմանությունը, որպես ուսուցման մեթոդ, շատ քննադատությունների է արժանացել և թեստային համակարգի ներմուծման հետ մեկտեղ՝ համարվել է լեզվական իմաստի մեխանիկական փոխանցում մի լեզվից մյուսը: Ավելին, շատ մասնագետներ անտեսում են լեզվական այս կարևոր գործիքի օգտակարությունը, համարելով այն ոչ համապատասխան՝ սովորողի հաղորդակցական գործունեության իրականացման համար /Brown, 2007; Larsen-Freeman & Anderson, 2011; Thompson, 2012; Celce-Murcia, 2001; Harmer, 2007, Krause, 1916/:

Ըստ Բրաունի, ուսումնական գործընթացում թարգմանությունն «անհարմար» գործիք է լեզու սովորելու համար, քանի որ ուղղակի հաղորդակցումն ու անմիջական շփումն առավել կարևորվում են /Brown, 2007/:

Այդուհանդերձ, գոյություն ունեցող կարծիքների բազմազանության հետ մեկտեղ, թարգմանությունը եղել և մնում է ուսուցման գործընթացների արդյունավետությունն ապահովող կարևորագույն գործիքներից մեկը: Այն կիրառվում է թե՛ օտար լեզվի դասավանդման ընթացքում, թե՛ գրականության, լեզվաբանական գիտելիքների, տեսական և գործա-

կան գիտելիքների փոխանցման նպատակով: Հենց թարգմանության շնորհիվ է տեղի ունենում հաղորդակցումը տարբեր ազգերի, մշակույթների միջև: Ուստի, թարգմանությունը ոչ միայն չպետք է դուրս մղվի ուսուցման գործընթացներից, այլ, ընդհակառակը, անհրաժեշտություն կա, որպեսզի դասավանդողների կողմից մշակվի համապատասխան մեթոդաբանություն՝ օտար լեզվի դասավանդման ծրագրերում թարգմանությունը՝ որպես լեզու ուսուցանելու կարևոր միջոց ներառելու նպատակով:

Կարևոր է նկատել, որ օտար լեզվի դասավանդման գործընթացում թարգմանության կիրառումը մեթոդաբանական առումով անփոխարինելի դեր ունի: Թարգմանության միջոցով է սովորողը կարողանում ճանաչել իրեն անծանոթ բառերը, ընկալել նախադասությունները, այնուհետև տեքստերը և այլն: Լեզվի ուսուցման սկզբնական շրջանում սովորողը թարգմանության միջոցով կապ է ստեղծում մայրենի լեզվից արդեն ծանոթ առարկաների, երևույթների և օտար լեզվում դրանց համարժեքների միջև:

Թարգմանությունը նշանակալի դեր ունի նաև բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում օտար լեզվի դասավանդման գործընթացում: Այստեղ օտար լեզվի ուսուցման մեթոդներն ու բովանդակությունն էապես տարբերվում են հանրակրթական դպրոցներում կամ ավագ դպրոցներում կիրառվող մեթոդներից: Բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում մասնագիտական օտար լեզվի ուսուցանումը փոխում է դասավանդվող նյութի բովանդակությունը: Այս դեպքում ուսանողը ծանոթանում է իրեն արդեն ծանոթ օտար լեզվի մի նոր ոլորտի, նոր շերտի հետ:

Հատկանշական է, որ մասնագիտական հատուկ տեքստերի հետ ծանոթանալիս՝ ուսանողները, հաճախ, կանգնում են առաջին հայացքից անհաղթահարելի թվացող խոչընդոտի առջև, քանի որ այն օտար լեզուն (այս դեպքում՝ անգլերենը), որ նրանք սովորել են մինչ այդ, մեծապես տարբերվում է այն անգլերենից, որը սկսում են սովորել հատուկ մասնագիտական տեքստերի վերլուծության և մեկնաբանման միջոցով: Փորձը ցույց է տալիս, որ մասնագիտական տեքստերի ուսուցման այս գործընթացում առավել արագ են կողմնորոշվում այն ուսանողները, ովքեր ունեն բավարար գիտելիքներ և կարողանում են օտար լեզվի բառային միավորներն ու քերականական կառույցները նույնացնելով մայրենի լեզվի համարժեքների հետ՝ ընկալել տեքստը և անխոչընդոտ անցում են կատարում դեպի ուսումնասիրվող լեզվի նոր ոլորտ: Նման դեպքում ուսանողը տեքստից դուրս է գրում կամ առանձնացնում է մասնագիտական ոլորտին առնչվող այն բառերը, որոնք անծանոթ են, բայց կարողանում է տեքստը հաջողությամբ թարգմանել (օգտվելով բառարանից)՝ շնորհիվ հենքային գիտելիքների:

Լսարանում՝ տարբեր մեթոդների կիրառմամբ իրականացվող դասերի ընթացքում ձեռք բերված մեր փորձի ամփոփման և վերլուծության արդյունքում կարող ենք փաստել, որ համապատասխան հենքային գիտելիքների բացակայության պարագայում, պատկերը բոլորովին այլ է, քանի որ նոր մասնագիտական բառապաշարի ընկալմանը հաճախ խոչընդոտում է քերականական կառույցների թերի իմացությունը: Նման իրավիճակում ուսուցանումն առավել դժվար է դառնում, քանի որ դասախոսի առջև դրվում է միաժամանակ մի քանի խնդիր: Այդ խնդիրները լուծելու և հաղթահարելու նպատակով, դասավանդողը փորձում է զարգացնել ուսանողի՝

- քերականական գիտելիքները;
- բառապաշարը;
- ընթերցանական հմտությունները;
- լսողական ընկալման հմտությունները և այլն:

Ավելին, նոր մասնագիտական բառապաշարի ներմուծմանը զուգընթաց՝ դասախոսն իր առջև խնդիր է դնում զարգացնելու ուսանողի՝ տեքստի ընկալման հմտությունները, ինչպես նաև վերարտադրելու հմտությունները, որի համար կիրառվում է թարգմանության մեթոդը: Թարգմանելով նոր բառապաշարը և օգնելով ուսանողին ընկալել այն համապատասխան համատեքստում՝ դասավանդողը կապ է ստեղծում մայրենի և օտար լեզուների միջև:

Թարգմանելու միջոցով լիարժեք ընկալելի դարձնելով տեքստը՝ հնարավոր է դառնում սովորողի մոտ զարգացնել նաև բառափոխման (paraphrasing) հմտությունները. երբ ուսանողն արդեն լիովին ընկալել և յուրացրել է նոր բառապաշարը՝ կարելի է ամրապնդել այն բառափոխման միջոցով: Այս հմտության զարգացումը նույնպես շատ կարևոր է օտար լեզու դասավանդելիս: Այս մեթոդը նպաստում է, որ ուսանողի նոր ձեռք բերած բառապաշարի գիտելիքներն է՛լ ավելի կայունանան. քանի որ, երբ ուսանողը կարողանում է նախադասությունը կամ տեքստի ցանկացած հատված վերարտադրել՝ փոխարինելով որոշակի բառեր իրենց հոմանիշներով կամ բացատրություններով, ապա, կարելի է փաստել, որ նոր բառապաշարը լիովին ընկալվել և յուրացվել է: Ավելին, բառափոխման հմտության շնորհիվ ուսանողը նաև հեշտությամբ կարողանում է տեքստը վերարտադրել թե՛ բանավոր և թե՛ գրավոր կերպով: Այստեղ կարևոր է նաև բառիմաստի ճիշտ կիրառումն ըստ համապատասխան համատեքստի: Այն է՝ երբ ուսանողին հանձնարարվում է բառափոխում կատարել՝ պետք է վերջիններիս օգնել ճիշտ կատարել հանձնարարությունը, քանի որ շատ հաճախ, դեռևս բավարար փորձ չունեցող ուսանողները սխալ են կատարում հանձնարարությունը՝ մեխանիկորեն փոխարինելով բառերը որոշակի հոմանիշներով: Այս դեպքում խախտվում է

տեքստի իմաստը, քանի որ ոչ բոլոր հոմանիշներն են ճիշտ ընտրվում: Ավելին, տարբեր բառեր պահանջում են տարբեր նախդիրներ կամ կապեր, որոնց առումով նույնպես ուսանողը պետք է ուշադիր լինի, պետք է կարողանա անսխալ փոխակերպել նախադասությունը և կատարել համապատասխան փոփոխությունները՝ ճիշտ փոխանցելով իմաստը:

Թարգմանությունը կարևոր դեր ունի նաև այլ լեզվական հմտությունների զարգացման գործում. ընթերցանության, լսողական ընկալման, գրելու, բանավոր խոսքի զարգացման և այլն: Այս բոլոր հմտությունները զարգանում են թարգմանելու հմտությանը տիրապետելու շնորհիվ: Ընդ որում, լեզվի ուսուցման այն փուլում, երբ ուսանողն արդեն գրեթե ամբողջությամբ տիրապետում է մասնագիտական հատուկ բառապաշարին և անձանոթ տեքստից դուրս գրվող նոր բառերի քանակը զգալիորեն նվազում է, գրավոր թարգմանելու անհրաժեշտությունն ավելի քիչ է: Այս դեպքում ուսանողը կարողանում է տեքստը կարդալ և (արդեն ավելի սեղմ ժամանակահատվածում) վերարտադրել (պատմել), այդ թեմայի շուրջ կամ հենց տեքստի բովանդակության հիման վրա գրել համառոտ շարադրանք: Համառոտ շարադրանքը նպաստում է գրելու, շարադրելու հմտությունների զարգացմանը և ուսանողն արդեն կարողանում է ինքնուրույն շարադրություն կամ ակնարկ գրել որևէ թեմայի շուրջ:

Լսարանում թարգմանական հմտությունները զարգացնելու տարբեր մեթոդների շարքում կարելի է առանձնացնել ընթերցանությունը: Սա ուսանողների համար առավել հետաքրքիր և արդյունավետ է դառնում հատկապես խմբային աշխատանքի ձևով: Այսպես՝ դասախոսը ընտրում է տեքստեր, կամ հոդվածներ (արդի հոդվածներ կարելի է ընտրել տարբեր կայքերից, օրինակ՝ www.wef.com, www.bbc.com, www.nytimes.com), բաժանում է լսարանը երկու կամ երեք խմբի և հանձնարարում է կարդալ, թարգմանել, վերարտադրել և մեկնաբանել հոդվածները որոշակի ժամանակահատվածում (3-7 րոպե): Պետք է նշել, որ շատ կարևոր է ժամանակի կարգավորումը (timing), քանի որ սեղմ ժամանակահատվածների սահմանումը մեծապես խթանում է ուսանողներին՝ ավելի արագ կատարելու տրված հանձնարարությունը: Խմբերը, միմյանց հետ մրցելով, փորձում են հնարավորինս արագ կատարել առաջադրանքը: Անձանոթ տեքստը թարգմանելուց և մեկնաբանելուց հետո՝ ծավալվում է քննարկում. տեքստը լիարժեք ընկալելու պարագայում՝ ուսանողները կարողանում են մեկնաբանել, վերարտադրել, քննարկել տեքստը, ինչպես նաև պատասխանել տրված հարցերին: Այս հմտության զարգացումը շատ կարևոր և արդիական է, քանի որ ուսանողը հետագայում կարողանում է այս հմտությունը կիրառել նաև տարբեր միջազգային քննություններ (TOEFL, IELTS) հանձնելիս:

Կարևոր է տեքստերի ընտրության հարցում որոշակի չափանիշների կիրառումը: Այս առումով, խորհուրդ է տրվում նախապատվությունը տալ ոչ շատ երկար, համեմատաբար, ավելի համառոտ տեքստերին: Այսպիսով.

- տեքստի բառապաշարը պետք է համապատասխանի ուսանողների գիտելիքներին, ինչպես նաև պետք է պարունակի նոր բառապաշար;
- տեքստի թեման պետք է լինի ուսանողների հետաքրքրությունների շրջանակներում. սա խթան է հանդիսանում, որպեսզի ուսանողները ազատ խոսեն և քննարկեն թեման, ակտիվ մասնակցություն ունենալով ծավալվող գրույցներում ու քննարկումներում:

Նոր (անծանոթ) բառապաշարի ներմուծումը (բացատրություն, մեկնաբանություն), նույնպես կարևոր է. դասախոսը ուսանողներին է ներկայացնում անծանոթ բառերը և դրանց բազմակի իմաստները՝ օգնելով նրանց կողմնորոշվել, թե տվյալ համատեքստում, տեքստի հատկապես այդ հատվածում ի՞նչ իմաստով է տվյալ բառը գործածվել, կամ ի՞նչ իմաստ է արտահայտում:

Թարգմանական հմտությունների զարգացման մեկ այլ միջոց է հայերենից անգլերեն թարգմանությունը, որը նույնպես լսարանում կարելի է իրականացնել խմբային հանձնարարության ձևով: Օրինակ՝ դասախոսը ընտրում է հայերեն տեքստեր կամ հոդվածներ, ուսանողներին բաժանում երկու կամ երեք խմբի (ըստ ուսանողների թվի) և հանձնարարում թարգմանել՝ փոխանցելով հիմնական իմաստը (render): Այնուհետև համադրվում են աշխատանքի արդյունքները, համեմատվում են խմբերի մեկնաբանությունները, քննարկվում են կիրառված բառերն ու դրանց համարժեքները և այլն:

Այսպիսով, ամփոփելով կարող ենք նշել, որ թարգմանությունը կարևոր դեր ունի ուսուցման գործընթացում. դրա կիրառումը բարձրացնում է ուսանողի՝ լեզվական ընկալումը, բարելավում է լեզվական հմտությունները և նպաստում է մտքերի ճիշտ կառուցմանը: Այն, միաժամանակ, լուծում է տարբեր խնդիրներ. տեքստի ընկալում, վերարտադրում, բառապաշարի ամրապնդում, մտքերի շարադրում, կառուցում և այլն: Անփոխարինելի է թարգմանության դերը, քանի որ այն կիրառվում է ոչ միայն որպես լեզվի դասավանդման գործիք, այլև ըստ անհրաժեշտության՝ գործածվում է լեզվի տարբեր ոլորտներում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Berlitz M. D. The Berlitz method for teaching modern languages. First Book. New York. The Berlitz School, 1909.
2. Berlitz M. Méthode Berlitz. New York, 1887.

3. Brown H. D. Teaching by Principle. An Interactive Approach to Language Pedagogy. Third Edition. New York: Pearson Longman, 2007.
4. Brown H. D. Principles of language learning and teaching (5th ed.). Hoboken, NJ: Pearson ESL, 2006.
5. Celce-Murcia M. Teaching English as a Second or Foreign Language. Third Edition. Language Learning, 2001.
6. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. Fourth Edition. Cambridge: Pearson Longman, 2007.
7. Howatt A. A history of English language teaching. Oxford, England: Oxford University Press, 1984.
8. Krause C. The direct method in modern languages. New York, NY, 1916.
9. Larsen-Freeman D., Anderson M. Techniques & Principles in Language Teaching. Oxford: Oxford University Press, 2011.
10. Palmer H. E. The Scientific Study and Teaching of Languages. London: Oxford University Press, 1968.
11. Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and methods in language teaching: A description and analysis. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
12. Rivers W.M. Teaching Foreign Language Skills. Chicago: University of Chicago Press, 1968.
13. Thompson G. Some Misconceptions about Communicative Language Teaching // *ELT Journal*, 50 (1), 2012.
14. www.wef.com
15. www.bbc.com
16. www.nytimes.com

С. САРОЯН – Роль перевода в процессе обучения иностранному языку. –

В данной статье рассматривается перевод как ключевой инструмент в процессе обучения: наряду с различными методами, которые способствуют развитию языковых навыков, перевод углубляет языковые знания. Несмотря на то, что разработан целый ряд новых методов, материалов обучения и вариантов тестирования знаний, перевод продолжает оставаться одним из важнейших средств обучения и развития языковых навыков.

Ключевые слова: навык перевода, словарный запас, перефразирование, групповая работа, подбор текстов, определение слов, выбор определенного времени (тайминг), базовые знания, специальные термины (лексика)

S. SAROYAN – On Some Aspects of Application of the Translation Method in the Process of Foreign Language Teaching. – The present paper discusses the importance of translation in the teaching process of foreign languages. Although a

number of new teaching methods and versions of testing and training learners have been elaborated, translation continues to remain one of the key methods and tools for teaching and developing language skills. Alongside with other methods that help to develop different language skills, translation plays a pivotal role in deepening the knowledge of the language (vocabulary, grammar).

Key words: translation skills, vocabulary (word stock), paraphrasing, group work, selection of texts, definition of words, timing, basic knowledge, special terms (vocabulary)

Received: 03.05.2022

Revised: 06.06.2022

Accepted: 17.06.2022